Агазет шьаҭаиркит Д.И. Гәлиа 1919 ш. февраль 27 азы

АԤСНЫ

Ареспубликатә ҳәынҭқарратә усҳәарҭа «Аԥснымедиа»

2026 ш. ииун 4 № 21 (21 712)

Игәырҕьахәу ахәыҷра

Ахәыҷқәа дрыдныҳәалеит

Аԥсны Аҳәынҭқарра Ахада Бадра Гәынба Жәларбжьаратәи ахәыҷқәа рыхьчара Амш азы Аԥсны иқәынхо ахәыҷқәа дрыдныҳәалеит.

«Акыр иаԥсоу ахәыҷқәа! Ишәыдысныҳәалоит Жәларбжьаратәи ахәыҷқәа рыхьчара Амш! Ахәыҷқәа – ҳара аԥхьаҟатәи ҳхеилш здаҳҳәало хәаҧыртқәа роуп. Ҳарҭ аиҳабацәа иҳалшо зегьы ҟаҳҵароуп шәарҭа ахьыҟам аҭынч ԥстазааратәи насыԥ шәыманы ишәызҳаларц. Ҳара уалԥшьаны иҳадуп ҵарала шәеиҟәшәаны, ишәылоу абаӷхатәра аарԥшразы, арҿиаразы аҭагылазаашьақәа шәзаԥҵара. Шәара иахьа шаҟа гәцаракрыла ҳшәызнеиуа еиԥш ауп хҭәыла аԥеиԥшгьы шыҟало, мчы аманы ишеизҳазыгьало. Дарбан хәыҷызаалак идыруазароуп хылаԥшра шимоу, абзиабареи ацхыраареи шигымхо игәы бзианы, ихы дақәгәыҕуа изҳаларц азы. Ишәыгымзаауа иахәыҷра анасыԥ шкәакәа, шәааигәа иҟазааит еснагь аӷьызцәа иашақәа, шәгәыхәтәқәа шәрыхьӡааит. Шәыԥстазаараҿы иҟазааит еснагь ахарра, аԥшӡара, ахаара!».

Аԥсны иахьабалак ахәыҷқәа рыхьчара Амш ныҳәа дуны иазгәарҭеит.

Абаӷрҵәыра ахырхарҭала

Алиса Гәажә-ԥҳа

Зымҽхак ҭбааз аныҳәа

Аҟәа ақалақь Ахадара, аҵара аусбарҭа абзоурала еиҿкааз, Жәларбжьаратәи ахәыҷқәа рыхьчара Амш иазкыз аныҳәа мҩаԥган Тарас Шамба ихьӡ зху апарк аҟны.

Ашьыжь, асааҭ 11 инаркны ари апарк ҭдырҭәааит ахәыҷыжәлар. Ахәыҷычабжьи агәырҕьашьтыбжьи еихсыҕрада изҭыҩуаз апарк аҟны, ахәыҷқәа рымш изкыз аныҳәа хацыркын Аҟәатәи ахәыҷбахчақәа рыла.

Жәларбжьаратәи ахәыҷқәа рыхьчара Амш рыдныҳәало, Аҟәа ақалақь Ахадара аҵара аусбарҭа аспециалист хада Аза Кәарҷиа хаиҿцәажәараан инаҭшьны иазгәалҭеит, есышықәса ахәыҷқәа рыхьчара Амш иазку аныҳәа шымҩаԥырго, аха, сынтәа уи мҽхакы ҭбаала азгәаҭара шеиҿыркааз.

«Аҟәа ақалақь аҟны иҟоу ахәыҷбахчақәа 13 злахәу ари аныҳәа аиҿкаара сынтәа даҽа хырхарҭак ала ҳазнеит. Уаанӡа, ашәахәара, акәашара уҳәа акультуратә программа аҳәаақәа ирҭагӡаны еиҿаҳкаауазҭгьы, сынтәа, абаӷрҵәыра, аспорт, алахҿыхра ахырхарҭа азҿлымхара аҳҭеит.

Ахәыҷбахчақәа рааӡаҩцәеи аметодистцәеи ҭакԥхықәрала иазнеит ари аусмҩаԥгатә. Урҭ зегьы досу рпрограммақәеи ахәыҷқәа зыҟаҵара бзиалеи реиҿкаареи рылшеит», – лҳәеит уи.

Аза Кәарҷиа лажәақәа рыла, ахәыҷқәа ҭыԥк аҟнытә даҽа ҭыԥк ахь иасуа, еиуеиԥшым алахҿыхратә усмҩаԥгатәқәа рхы рыладырхәуан. Абаӷрҵәыра иначыданы, араҟа еиҿкааз асахьаҭыхра, аԥара, ахырчара, апластилини анышәаԥшьи аус адулара, агипс иалхыз аматәарқәа ԥшшәы хкыла рышәра уҳәа еиуеиԥшым анапкымҭақәа рҟны рхы ршәартә аҭагылазаашьа бзиа рзаԥҵан ахәыҷқәа.

Хәарада, аныҳәа еиҿкаара бзиала амҩаԥгара аҟны ибзоуроу рацәоуп арежиссиор Гәыдисса Ҭодуа.

«Ахәыҷқәа агәалаҟазаара бзиа рызҭо ахырхарҭақәа ируакуп абаӷрҵәыра, урҭ злахәу аквест-ныҟәара иначыданы, хазы аныҳәатә программа аҟны иазгәаҭоуп агимнастцәа қышԥшәа рҟазара, иара убас еиҿкаауп аниматортә программа «А наука ?» захьӡу аҭҵаарадырратә хырхарҭахь адырраҟәа узҭо.

Ашьыжь асааҭ 11 инаркны ахәылбыҽха асааҭ 7-нӡа ицо аныҳәа аҟны амузыктә хәҭагьы ҳаҩҳажьуам», – иҳәеит уи аиҿкаара апрограмма хәҭа-хәҭала дазааҭгыло.

Аныҳәа аҟны, ҟазара ҳаракылеи еиуеиԥшым ԥшшәы ԥшӡалеи иҩычаз Аҟәатәи аҿар Рыҩны, аԥара аҟәша аҭаҩцәа русумҭақәа рыла еиҿкаауз ацәыргақәҵа уаҩ илаԥш адымхаларц залшомызт. Уи анапхгаҩы Есма Берулаапҳа излаҳалҳәаз ала 18-ҩык ахәыҷқәа русумҭақәа еидызкыло ацәыргақәҵа шықәсыбжак аҩнуҵҟала еиҿкааун.

Аҿар Аҟәатәи Рыҩны квилинг аҟәша акәзар, уаҩы игәы еиҟараны дыннажьуамызт. Уи анапхгаҩы Римма Ҳашба лажәақәа рыла, 10-ҩык аҭаҩцәа шықәсык иҭагӡаны иаԥырҵаз аусумҭақәа цәыргақәырҵеит.

Аиашаз, ахәыҷқәа агәалаҟазаара бзиа рызҭаз, аиҳабацәагьы акраамҭа ирхамыштуа инхаз агәырҕьара зцыз аныҳәа хыркәшан Аҟәатәи ашколхәыҷқәа злахәыз аконцерт ала.

Ииун 1 азы, ахәыҷқәа рыхьчара Амш аены мацара акәымкәан, есены агәалаҟазаара бзиеи алахҿыхреи рыман рычҷабжь хааӡа иқәыҩлааит адунеи хәыҷыжәларс иҟоу зегьы.

Аҭоурыхтә гәалашәара наӡаӡахарц

Имыӡырц абиԥарақәа реимадара

Ааигәа, В.Г.Арӡынба ихьӡ зху Аибашьратә Фырхаҵара Ахьӡ-Аԥша амузеи аҟны, жәларбжьаратәи апроект «Афырхаҵа имҩа» аҳәаақәа ирҭагӡаны имҩаԥысит астол гьежь: «Абиԥарақәа реимадара: Аҵыныҳәтәылатә еибашьра Дуӡӡа инаркны иахьатәи афырхаҵараҟынӡа».

Аусмҩаԥгатә иалахәын атәыла Ахада Иусбарҭа анапхгаҩы Беслан Ешба, акультура аминистр Даур Аҟаҩба, Урыстәыла имҩаԥнаго ичыдоу арратә уснагӡатә аҟны, фырхаҵарала зхы аазырԥшуа архәҭа «Абнатә дивизиа» акомандир Ахра Аӷӡба, Нижни Новгород Ахада актәи ихаҭыԥуаҩ инапынҵақәа назыгӡо Елена Антонова зхадараҿы дыҟоу аделегациа ахаҭарнакцәа, ААУ-и Д.И.Гәлиа ихьӡ зху Аԥсуаҭҵаара аинститути рҵарауаа, Аԥсны жәлар Рҵыныҳәтәылатә еибашьра аветеранцәа. Астол гьежь алагамҭазы уи алахәцәа ашәҭқәа шьҭарҵеит Ахьӡ-аԥша абахчаҿы, аԥсадгьыл ахьчара зхы ақәызҵаз рбаҟа амҵан. Аусмҩаԥгатә азҵаара хадақәа ируакын, Аиааира амшныҳәа – сентиабр 30-нӡа В.Г.Арӡынба ихьӡ зху Ахьӡ-аԥша аҳәынҭқарратә музеи аҟны, аамҭа иақәшәо аинтерактивтә ҵакыра аԥҵара апроект алацәажәара.

Нижни Новгород Ахадара ацхыраарала инагӡахо ари апроект иазԥхьагәанаҭоит, амузеи аҿы – 1992-1993 ш.ш. рзтәи Аԥсны Жәлар Рҵыныҳәтәылатә еибашьра, Аԥсны Аҳәынҭқарра Раԥхьатәи Ахада В.Г.Арӡынба, 1941-1945 ш.ш. рзтәи Аҵыныҳәтәылатә еибашьра Ду, иахьа адунеи азыбжак зымҽхазкыз ичыдоу арратә усмҩаԥгатә ирызку аинтерактивтә залқәа раартра. Апроект иагәыцә хадахоит еиуеиԥшым аҭоурыхтә аамҭақәа ирыцҳаркуа, аҭынчреи аԥстазаара аԥеиԥши реиқәырхаразы зхы-зыԥсы иамеигӡаз афырхацәеи, урҭ рԥызацәеи рхаҭаракәа, ацифратә знеишьа ахархәарала раарԥшра, ахәаԥшҩы идгалара, иара убас «Асовет Еидгыла Афырхаҵа» ҳәа ахьӡ ҳаракы зыхҵоу Аԥсны аҭеицәа рнысымҩақәа зну аекран еиҵых шьақәыргылахоит.

«Уи аиқәыршәаразы ихымԥадатәу аматериалқәа аԥсуа ган рахәаԥшрала иҳаднагалоит. Ҳара уи иашаны амузеи аҭааҩ идгалахартә аиҿкааеи, насгьы еиҳа ихадароу, уа иҟало зҵакы ҵаулоу, аҭоурыхтә гәалашәара наӡаӡатәуа адырракәа иахьреизакырҭахо, иаҭаххозар аиҭакракәеи, арҿеиракәеи алыршахартә аҭагылазаашьақәа раԥҵара ауп» – лҳәеит Нижни Новгород ақалақьтә мазареи адгьылтә малқәа рхархәареи рзы аилак ахантәаҩы, апроект анагӡаратә гәыԥ алахәыла Елена Помпаева. Апроект анагӡараан аԥсуа ган ахьтә аекспертцәа-аҭцарауаа, аветеранцәа ргәаанагаракәа хшыҩзышьтра рыҭахоит ихымԥадатәны. Урҭ ируакхеит аҭоурыхҭҵааҩцәа С.Ш. Салаҟаиа, А.Ф.Аҩӡба уҳәа зыӡбахә ҳәоу аҭоурыхтә аамҭақәеи аҳәҿқәеи ирыцәхьакхар иашахом зынӡа, Актәи адунеитә еибашьра иалахәыз аԥсуа ҵеицәа ирызку азалгьы» – ҳәа иҳәаз ражәалагала.

«Аинтерактивтә ҵакыра аԥҵаразы аԥшьгамҭа иҵәырҵит, аҭәыла Ахада Иусбарҭа анапхгаҩы Беслан Ешба, аҳҭныҟалақь ахадас аус аниуаз иматура ныҟәаракәа руак аан Нижни Новгород амузеи аҟны аинтерактивтә ҵәыргақәҵа данаҭаа. Анаҩс, иҳаҩсыз ашықәс азы Аԥсны Аҳәынҭқарра Ахада Бадра Гәынбеи Урыстәыла Ахада Иусбарҭа анапхгаҩы актәи ихаҭыԥуаҩ Сергеи Кириенкои, Ахьӡ-аԥша амузеи рҭаара аан ҳалацәажәеит ари аԥшьгамҭа аӡбахә, урҭ зҿлымҳарыла адгылара арҭеит, ишьнагӡахо азы агәрагьы ҳдыргеит» – лҳәеит амузеи адиректор, Аԥсны Афырхаҵа Мзиа Беиа.

Аусмҩаԥгатә иалахәыз, еиуеиԥшым ргаанагаракәа аимак-аиҿак шрызцәырнагазгьы, ҳазну ацифратә технологиақәа еихсыҕрада рыҿиара аамҭазы уи иацызхауа абиԥарақәа рҭоурыхтә гәалшәара еиԥымҟьарц азы ҵабыргны изаамҭанытәиу шьаҿоуп ари. Ажәакала, апроект ахықәкы хада аҿар ирзаигоу дунеидкылашьала аҭоурых аиқәырхара, абиԥарақәа реимадара амырӡра ауп.

А.Бзыԥба

Ахәыҷқәа ирызкны

Ауада ҷыда

Гагратәи адельфинариаҿы ахәыҷтәы реабилитациатә центр аатит.

Уаҟа иҟоуп амшынхәаҟәа рыцхыраарала ахәшәтәраазы иҷыдоу ауада, насгьы хәҭалатәи, гәыԥлатәи асеансқәа рзы иманшәалоуп. Ацентр аҿы есыҽны згәабзиара ԥку 20-ҩык ахәыҷқәа рыдкылара алшоит.

Аҳәынҭқарра Ахада Бадра Гәынба ацентр даҭааит. Ацаха ҟаԥшь ԥырҟеит иԥшәмаԥхьыс Ирма Хашыгӡхаи аневролог Альбина Хәаҵьааԥхаи.

Аҳәынҭқарра Ахада иазгәеиҭеит, атәылаҿы ахәыҷқәа рзы ареабилитациатә центрқәа шырзымхо. «Аҳәынҭқарра ас еиԥш аусбарҭақәа адгылара анаҭароуп атәылауаа Аԥсны аҩнуҵҟа рыхәышәтәразы», – иҳәеит Бадра Гәынба.

«Иқьиоу акартош»

Агәыҳалалра

Ахәыҷқәа рыхьчара Амш инамаданы Аҟәа ихацыркхеит акциа «Иқьиоу акартош». Сынтәа ари жәантәуп агәыҳалалратә фонд «Ашанеи» аҟәафурҭатә ҳақәа «Aburger»-и еиҿыркаауеижьҭеи.

Аҟәафурҭатә ҳақәа «Aburger» анапхгаҩы Лолита Агырԥҳа илҳәеrхы аладырхәит. Урҭ рхыԥхьаӡараҿы иҟан Аԥсны Аԥыза-министр иҳаҭыԥуаҩ Ҭарашь Хагба, аҭара аминистр Хана Гәынԥҳа, асоциалтә еиқәыршәара аминистр Кама Аӡынԥҳа, афинансқәа рминистр Саид Гәбаз уҳәа 30-ҩык рҟынӡа ачынуаа, ашәаҳәаҩцәа, актиорцәа, аблогерцәа, амедусӡуҩцәа.

Ахәыҷқәа рзы иаздырхиеит аниматорцәеи, илахҿыху амузыкеи, ахәмаррақәеи зцу арлахҿыхратә программа. Аҟәа ауаа ԥсыреи асас-

ит дара афонд «Ашана» имҩаԥнаго аусқәа еснагь ирылшо ала рхы шаладырхәуа, аха ари акциа еснагь инарҭбааны ишымҩаԥыргo.

Афонд амедицинатә программақәа рнапхгаҩы Фатима Ҵәыџьԥҳа лажәақәа рыла, акартош аҭира иаҭнызуа аԥарақәа зегьы ҧәҳала ичмазаҩу ԥшьҩык ахәыҷқәа рыхәшәтәрахь идәықәҵахоит. Иҳаҩсыз ашықәс азы арекорд шьақәдыргылеит. Акциа еизнагеит 170-нызқь маҭ инареиҳаны. «Еиҵырдыруа кассирцәан» иҟалоит аԥсуа чынуаа, артистцәа, актиорцәа, аблогерцәа, амедусӡуҩцәа. «Акциа мҩаԥысуеит асааҭ 20:00 рҟынӡа. Асааҭ 19:00 рзы алотереиа мҩаԥгахоит, уаҟа аҟәафурҭақәа ирҭаауа анаплакҩцәа-аусрыцызуа рҟынтә аҳамҭақәеи асертификатқәеи ранашьахоит.

Еиҵырдыруа акассирцәа ахәыҷқәа рыхьчара Амш азы агәыҳалалратә акциа «Иқьиоу акартош» цәеи рҿаԥхьа дықәгылеит Аԥсны жәлар рартист Лиудмила Гәымԥҳа.

* * *

Гәылрыԥшь араион аҿы ахәыҷқәа рыхьчара Амш азгәарҭеит. Араион ахадара ахыбра аҿаԥхьа арлахҿыхратә программа еиқәдыршәеит. Уаҟа иҟан арлахҿыхҩцәа, имҩаԥган аицлабрақәа, ирышан аҳамҭақәа. Араионқәаки Аҟәеи рҿы рашәара 1 азы имҩаԥырганы иҟаз аусмҩаԥгатәқәа ахыргеит амш иахҟьаны. Аха ԥшьҩык ахәыҷқәа рыцхраара иазырхоу акциа «Иқьиоу акартош» иацҵахоит.

Иаартуп аибашьҩы ибаҟа

Зыхьӡ камшәо

Маи 25 аҽны Ленинградтәи аобласт Приозерсктәи араион Мичуринское аҳабла ашкол аштаҿы гәырҕьарала иаартын Аҵыныҳәылатә еибашьра Ду иалахәыз, Балтикатәи аҩлот амшынуаа 3-тәи рбригада алеитенант еиҵбы Ҭарба Хьымца Гәыць-иԥа ибаҟа.

Аԥсны ииз-иааӡаз абри ауаҩ лахьынҵас иоуит Ленинградтәи адгьыл ахьчаҩцәа рҭоурых аҿы наунагӡа ихьӡ агәылаҩра. 1941 шықәса аԥхынразы иҩызцәеи иареи хацәнымырха аҕа иҿагылеит.

1941 шықәса август 7 азы Карелиатәи аӡыбжьахалаҿы Хьымца фырхаҵала дҭахеит, аҭыхтәаниӡа инеиӷзеит ирратә уалԥшьа. Иахьа уи ихьӡ дырхьнхәит.

Ари аусмҩаԥгатә иалагеит Урыстәылатәи Афедерациа Абираҟи рдәылгарала.

Урыстәыла аҳәынҭқарратә гимн адырҳәеит, еизаз хаҭыр аҟәырҵеит Аҵыынҵтәыла ахьчаҩцәа ргәалашәара.

Абаҟа аартра раҭәаршьеит Приозерсктәи араион ахадара аиҳабы Александр Николаи-иԥа Соклакови Ҭараа рыжәла аҳаҭарнак Ҭенгиз Ҭарбеи. Хаҭыр зқәу сасцәаны абра

иҟан афырхаҵа игәакьацәа, иҭынхацәа, Аԥсны адәныҟатәи аусқәа рминистр Олег Барцыц, араион анапхгаҩцәа, Санкт-Петербург аԥсуаа рхеидкылеи акультура-ҵаралашаратә еилазаара «Аԥсни» рхаҭарнакцәа.

Анаҩсан Мичуринсктәи ашкол аҭаҩцәа аибашьра Ду иалахәыз ргәалашәара иазкыз ажәеинралақәа ирыԥхьеит. Еизаз афырхаҵа ибаҟа ашьаԥаҿы ашәҭқәа шьтарҵеит. Абарҭқәа рышьтахь ашкол адиректор асасцәа рзы аекскурсиа мҩаԥылгеит.

Иара убас, ари аусмҩаԥгҭә иалахәын аҳтыс ҷыдала иззаагәаз: афырхаҵа иматацәа Ҭенгизи, Еҭериы, Арсении Ҭараа, иҭынхацәа Павели Лидиеи Логәуаа.

Ареспубликатә еицлабраҿы

Ареспубликатә еицлабра «Аԥсны абжьгара ҟанаҭоит» аҟны аиаира згаз аҳамҭақәа ранашьара мҩаԥысит арт-платформа «Гәыма» аҟны. Аӡбамҭа рыдыркылон аексперцәа, иазԥхьагәаҭан иара убасгьы асоциалтә ҳақәа рҟны абжьҭира, уаҟа рыбжьы рҭиит жәанызқьҩык инареиҳаны.

Аихшьалақәа рыла иалкаан 31-ҩык аиаира згаз. Аицлабраҿы иреиӷьу аҳәыҟаҭаҩцәа, анаԥкаҩцәа, иреиӷьу акахуажәырҭақәеи аԥсшьарҭа ҩнқәеи рыхьӡ рҳәеит. Аофициалтә сертификатқәеи аҳаҭәбзиара афирматә қәырчабқәеи аиааира згаз ирырҭеит атуризм аминистр Асҭамыр Логәуеи «Аԥсны акоманда» адиректор хада Георги Габуниеи.

Хазхаҭалатәи апрофессионалцәа ркатегориаҿы аҳамҭақәа ранашьахеит аекскурсиамҩаԥгаҩцәа, атәылаҿацәҭцаафцәа Алан Асланӡиа, Владислав Ашәба, Адгәыр Агрба, Михаил Хашба, Емиль Хаҵы-оглы, Ромео Кәырмазиа. Зхаҭабзиара ҳараку ҩыҟаҵаҩцәаны иалкаан Алмас Адлеибеи (аҩыҟаҵарҭа «Ҩ-шьхак») Рустам Ашәбеи (аҩыҟаҵарҭа «Ашәба иашҭа»).

Аусмҩаԥгатәқәа иреиӷьу реиҿкааҩ ҳәа далкааун Вероника Ермилова, иреиӷьу анаԥказа – Инна Салаҟаиа, агастрономиатә номинациаҿы аиааира игеит ахәыҟаҭаҩ еиҳабы Шамиль Кылыч. Аиндустриеи амедиацхыраареи рҿы рлагалазы аҳамҭақәа ранашьоуп Аида Векуа, Ольга Прокопова, афототыхыҩ Даниил Оҭырба. Аиҿкаарақәеи абизнеси рыбжьара аԥхьахә роуит ахәыҷтәы кахуажәырҭа LITTLES, аресторанқәеи акахуажәырҭақәеи «Леон», «Мухус», «Анаша», «Пальма», «Санраиз», иара убас асасааирҭатә ҩны «Роза», аплиажтә комплекс Marnero рхаҭарнакцәа. Асасдкылараҿы рлагалазы аҳамҭа ҷыдақәа рыла иалкааун Арифа Қапба, Адамыр Ахба (WineJet), Ирена Кәлаа, Сариа Ахба (аҟазарҭа «Akhba & Ko»), Александр Попов, ахәыҟаҭаҩ еиҳабы Анзор Кочиев, иара убас акахуажәырҭа «Колибри», асасааирҭатә ҩны «Бис», Аԥсныҭәи аҳәынҭқарратә музеи.

«Хреспублика хәыҷы аҳӡ еиҳа-еиҳа ирылаҵәо, хыԥхьаӡара рацәала ауаа аднаԥхьало аҟалара иаҿуп». Абри атәы иҳәеит атәыла Ахада Бадра Гәынба апроект «Аԥсны абжьгара ҟанаҭоит» афинал аҿы. Аҳәынҭқарра Ахада агәра ганы дыҟоуп аԥсшьаразы анаҩсангьы, ибеиоу ажәлар ртрадициақәа ирызҿлымхаханы иааиуа шмачҩымхо. «Атуристцәа адзыԥхьало амшыни аԥсабареи рымацара ракәзам – аӡәырҩы гәык-ԥсыкала иазҿлымхауп хмилаҭтә ҷыдара, хаԥстазаашьа, аҿар шаҳаазо. Урҭ зегьы хасасцәа ишахәҭоу ирызнагатәуп», - иҳәеит Гәынба. Апроект нарыгӡоит Аԥсны атуризм аминистрреи икоммерциатәым автономтә еиҿкаара «Аԥсны акомандеи», аплатформа Урыстәыла – алшарақәа рҭәыла» аҵхыраарала.

Иалкааун аиааира згаз

Атомтә медицина Ацентр

Ахырхарҭа ҿыц

Аԥыза-министр Владимир Делба Томсктәи аполитехникатә университет апрофессор Геннади Ремнев диԥылеит.

Аиԥылара иалахәыз Аҟәатәи афизика-техникатә институт аҿиара иалацәажәеит, ирзаатҵылеит аинститут ашьаҭала аонкологиатә чымазарақәа рдиагностиказы атомтә медицина Ацентр аԥҵара иадҳәалаз азҵаарақәа.

Аԥыза-министр инаҵшьны иазгәеиҭеит амедицинаҿы аҭҵаарадырра аҭакы, ажәа риҭеит адгылара шриҭо ала. «Зыӡбахә ҳамоу Аԥсны атомтә медицина атехнологиа ашьаҭақәа раԥҵароуп. Аинститут алшарақәа амоуп арҭ аусуракәа Урыстәылатәи рколлегацәеи дареи русеицурала рырҿиара. Аиҳабыра адгылара ҳарҭеит. шықәсык иалагӡаны иаԥаҳҵоит ари ахырхарҭа аҿиара аконцепциа»,- иҳәеит аиԥылара иалахәыз Анатоли Марколиа. «Сара сгәы иахәеит адгылара аҳьҳауз. Хара анаука-ҭҵааратә проект наҳагӡоит, уи Аԥсны ахархәара аиуп ҳәа ҳақәгәыӷуеит», - иҳәеит Геннади Ремнев.

Дыҧсыраӡан, дуаҩынаӡан

Агәалашәара

Марҭа Гәарамиа

Апоетесса, апублицист, ауаажәларратә усзуҩы, ахәыҷтәы журнал «Амцабз» аредактор хада Инна Аҳашба (2007-2023) диит 1953 шықәса маи 20 рзы Очамчыра араион Ҧақәаашь ақыҭа.

Инна Аҳашба дахьиз аҭаацәараҿы ирызҳаит ҩыџьа аҧҳацәеи, аҧеи. Аҧара лҧон лқыҭа гәакьа Ҧақәаашь. «Даара иҿырҧшыгаз ҧаҩын. Даныхәыҷыз инаркны дҿырҧшыган. Лҩызцәа даарылукаауа дыҟан, лбызшәа цқьан, ҧсабарала илылан иҷыдаз ҟыбаҩк, дназлагалакгьы зегь лықәманшәалахон. Ауаҩы дизаигәан, дыгәраган, лҩызцәа, лықәлацәа рҿы, лҭаацәа рзы дыхьӡырҳәаган, дгәыҟаҧаган, еибабашьа ҷыдак ҳаман, аӡәи-аӡәи ҳаихӡыӡаауан, ҳаизыӡырҩуан, дагьсанын, дагьсаҳәшьан»,-лҳәеит, зылагӡырӡ уажәы-уажәы иаахажжылоз лаҳәшьа Ҭина Аҳашба.

Лара ашкол дантәаз инаркны, аҩра далагеит, илыҩуан ажәеинраалақәа.

Ашкол даналга, дҭалеит А.М. Горьки ихьӡ зхыз Аҟәатәи аҳәынҭқарратә арҧаҩратә институт афилологиатә факультет, қәҿиаралагьы ихлыркәшеит 1979 шықәсазы. 1977 ш. инаркны аусура далагеит агазеҭ «Аҧсны ҟаҧшь» аредакциаҿы корреспондентс. 1985ш. нахыс Аҧснытәи аҳәынҭқарратә шәҟәҭыжьырҭа аредакторс дыҟан, ашьҭахь диасуеит «Алашара» аҟәша еиҳабыс. 1995 ш. инаркны Д. И. Гәлиа Илитература-мемориалтә музеи деиҳабын. 2003-2005 шш. раан Аҧсны ашәҟәыҩҩцәа Реидгыла Алитературатә фонд аиҳабыс дыҟан. 2007 ш. раахыс ажурнал «Амцабз» аредактор хадас аус луан. Илылаз абаҩхатәра лыҧсҭазаараҿы аҧышәа бзиа лырҳаит, илылаз абаҩхатәра аныҧшит Д. И. Гәлиа Илитература-мемориалтә музеи еиҳабыс даныҟаз, насгьы Аҧсны ашәҟәыҩҩцәа Реидгыла Алитературатә фонд данеиҳабыз. Ажурнал «Амцабз» аредактор хадас даниарга илыҩуан ажәеинраала ссирқәа ахәыҷқәа рдунеи иазааигәаз ҧакыла ирбеианы, еиқәыршәаны аҧхьаҩцәа рызнагараҿы, уи лара даара ҭакҧхықәрала дазнеиуан. Аус ахьылулакгьы аусзуцәеи лареи ирыбжьан аилибакаара бзиа, ҳаҭырла еизыҟан.

Инна Аҳашба акьыҧхь аҟны дцәырҧит 1972 ш. инаркны. Лажәеинраалақәеи, лпоемақәеи, лочеркқәеи, лыстатиақәеи рнылон ажурналқәа: «Алашара», «Абаза», агазеҭқәа «Аҧсны ҟаҧшь», «Аҧсны», «Еҧәаҵьаа» уҳәа егьырҭгьы. Иҭыҧхьан лырҿиамҭақәа еидызкыло лышәҟәқәа рацәаны, урҭ рхыҧхьаӡараҿы иҟоуп иалҧшаау лҩымҭақәа зну аизга х-шәҟәыкны. Уи лсахьажәа ҧсҭазаароуп, аҧсуа цәа зхоу классикоуп, иразоуп, иҧшӡоуп,иҧаауулоуп. Инна лаҧҧамҭақәа ҳаамҭазтәи аҧсуа поезиа иамоу аҩаӡара ҳаракуп.

Зхатә гьама змаз апоетесса лырҿиамҭақәа амилаҭтә поезиа аҟны лагала дуны иаанхоит. Аҧарауаҩ иреиӷьу лҩымҭақәа иахьагьы, уаҧәгьы ҳмилаҭтә ҭоурых иазынхоит, лцәаҳәаақәа аҧхьаҩцәа рабиҧарақәа ирымадахоит.

Хәшәы змамыз ачымазара лцәа иалалаз, лиааит, лыҧсҭазаара далҧит цәыббра 25, 2023 шықәсазы.

Иахьа лыҧсы ҭаны лыуаажәлар дрылагылазҭгьы илхыҧуан 73 шықәса. Аха иҟоуп лажәа, уи акыр инаӡоит, амҽхакгьы ҭбаауп. Лнышәынҭра иахагылоу лбаҟаҿы абас анунп:

Са сыҧсыргьы, укыдымшәааит,
Сиеҧә насгьы улашала.
Сышьҭахь иааиуа думыршәааит,
Амҩа какха ирбала.

***

Адгьыл сықәуп, адгьыл хьаауп,
Уи сара сыҩноуп.
Снапсыргәыҵагь дгьылуп, аа,
Сахьынхогь ароуп.
Уи иахылаҧшуа жәҩантәыла
Илаҧшхаа ҳҭакӡоуп.
Ҳаҧсы зниҵаз Аҧсы атәыла
Зҳаиҭаз убар азоуп.
Амш иахылҵуа алашара,

Инна Аҳашба

Ҳгәаҵақәа ирҭаҧхарц.
Аҵх маӡа аҧша ныҟәа
Ҳхьаақәа хнаҩарц.
Иныҳәаҧхьыӡ ҳагәҭаныҟәа
Ҳхалашо ҳнаскьарц.
Ҳашьха ирхыҩуа Анцәарашәа
Дгьыл доуҳа цаҧхоуп.
Ашьха-ҿыӡәӡәа арҩаш хьшәашәа
Ацыҧхьла ҳкәабоуп.
Дгьыл ныҳәак ҳаҭоуп

Асаркьалқәа

Иҳазҭада ацәаха,
Адунеи абжьы гоит.
Аҵых лыҧха, ацәахаа
Анырҳәоз, ҧхыӡ избоит.
Асаркьалбжь каракәа,
Агәыҭҟьа садыргоит.
Асаркьалбжь баагәаракәа –
Сыҧсадгьыл заҵә рыхьчоит.

Ҳҿыхҩы адгьылахь даауан

Сыҩнашә ҿыцны иаасыртит,
Сқьаадқәа ҿыцны исыртытит,
Амца саҵхеит схәышҭаара,
Аныҳәаҩ сеидру данаара.
Ажәҩан саҵаҧшын избеит
Ҳҿыхҩы иеҵәахә лашеит.
Исҳәоз сашьҭан сыҧшаауан,
Ҧшахьк имҩасуаз сазҵаауан.
Адгьыл цәажәон, ажәҩан ччон,
Аҵых лакәха иҷаҧшьон.
Адгьыл ҿыхын, адгьыл ҧшьан,
Сара иҿыцыз ҩнык сыҩнан.
Дгьыли-жәҩани рықә еиларсын,
Цәгьеи бзиеи ҵәҩанкеиҧш иарсын.
Гәыцқьеи-ҧсыцқьеи рымҩа артын,
Агәаҕқәа зхыҵәазгьы дбатәын.
Гәырҕьаҿҳәааша дгьыл иангалан,
Еҵәа лыҧха ажәҩан иалан.
Уи мацәысуан, иҭаауан,
Ҳҿыхҩы адгьылахь даауан.

Са сынхарҭа

Аҧҭа рхыбра сыҵагылан,
Ақәа кылсын иахьыкәкәеит.
Ашәҭқәа ирылхны аҩны сыргылан,
Амра нақәшын иканӡеит.
Цәқәырҧьеи сыҧреи еиҿагылан,
Сахьцоз сзымцо саахынҳәит.
Сыҽҳәа мцабзи ҧшеи еиҧылан,
Сыҧхын шоураз цәгьа слаҳәит.
Амацәыс-хҿа мцаны исхысит,
Иҳәатәымыз џьара ак сҳәоу.
Аџьныш ишьҭаз сгәы дҭахысит,
Сгәаҵа нхарҭас иҟаиҵоу.
Сгәы касыршәын илаҧалеит.
Уарҳалз џьыршьан сызҭахым.
Ҳжәытә нхарҭа цгәык аххалеит,
Краҿазҵашагь уаҩ дахым.
Ажәҩан хыбуп, адгьыл нхарҭоуп,
Ахақәиҭра уи ауп са сзын.
Са сынхарҭа иашаҳәарҭоуп,
Уахь сыҩналеит ашәқәа атын

* * *

Сашәахон сызҳәо дҟалозар,
Смаӡахон сызҳәо дҟамлозар.
Исахьа аҧысҵон саб, сибозҭгьы,
Сҧыруан жәҩанахь сан дызбозҭгьы.
Сымцахон аӡы сазмырцәо,
Сӡиасхон амца сырцәо.
Самҵәыжәҩахон Ажәа иҧрызгьы,
Исылшаны уи Ажәа зҩызҭгьы.
Сыҧсуан сыдгьыл аҧсы ныќәны,
Ма хьмызҕыла адәы сықәны.
Аҧша мҩасгьы сацәшәаарымызт,
Амшын сырырц сызсарымызт.
Аиаша сашьҭанҵәон избозҭгьы,
Арахь сышьҭахь мыц рымҳәозҭгьы.

Агәаабзиареи аҧшӡареи Рцентр

Апансионат «Литфонд» аҟны

Апансионат «Литфонд» аҿы иаадыртит агәаабзиареи аҧшӡареи рцентр. Уи рхы аладырхәит атәыла ахада Бадра Гәынба зхадараҿы дыҟаз Аҧсны анапхгара. Аконцерн «Росэнергоатом» ацхыраарала аҭааҩцәа ргәаабзиара аиӷьтәреи амедицинатә диагностика амҩаҧгареи рылшоит.

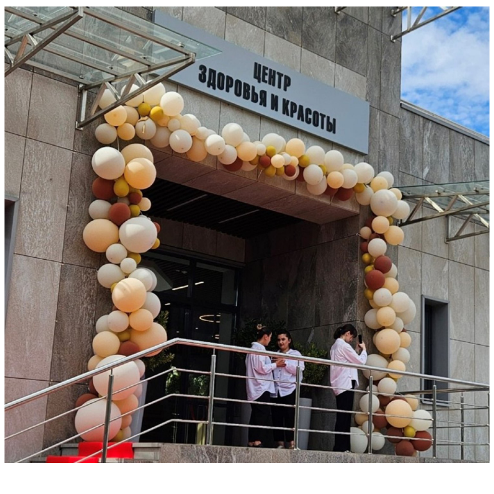

Ахыбра еиуеиҧшым аихагылақәа рҿы иҟоуп КТ, МРТ, арентген, амаммографиа, УЗИ аппаратқәа. Агастроскопиеи ахирургиатә процедурақәеи рзы аиқәыршәагақәагьы ыҟоуп. Иара убас, еихагылак зегьы акосметикатәи СПА-процедурақәеи ирызкуп ҳәа азгәалҭеит ацентр амедиеҳәшьа еиҳабы Вера Петухова. Ацентр аҿы рҽырхәышәтәыр рылшоит апансионат аҿы зыҧсы зшьо реиҧш, Аҧсны атәылауаагьы. «Агәаабзиарахьчара аминистрра ареспублика ауааҧсыра амедицинатә цхыраара рыҭараз аквотақәа аиулоит», – иҳәеит аконцерн «Росэнергоатом» акорпоративтә функциақәа рзы адиректор ихаҭыҧуаҩ Џьумбер Ткьебучаа.

Пицундатәи Амедцентр ҿыц – атехнологиа ҳаракқәеи ауаа ргәаабзиара аиҷаҳареи ахьеиҧшьу ҭыҧуп ҳәа инаҵшьны иазгәеиҭеит Аҧсны Аҧыза-министр Владимир Делба. «Ари баша ахыбра аргылара акәӡам иаанаго, ари аџьабаа дуӡӡеи, агәазыҳәареи, аҭакҧхықәра ҳараки зцу шықәсқәак рапхьа зхы ыҵызхыз агәҭакы иалҵшәоуп», — иҳәеит иара. «Росенергоатом» акорпоративтә функциақәа рзы адиректор ихаҭыҧуаҩ Џьумбер Ткьебучаа иазгәеиҭеит Ацентр аҿы аус шыруа аҧсуа ҳақьымцәеи Урыстәылатәи аҟазауааи. Иара иҳәеит, Аҧсны атәылауаа Ацентр аҿы амедицинатә цхыраара роур шрылшо, агәаабзиарахьчара аминистрра аквотақәа рылагьы уахь иналаҵаны.

Гагратәи ахәшәтәырҭа хадаҿы «Росенергоатом» ацхыраарала аиҭарҿыцра ӷәӷәа ҟалеит Урыстәыла Ахада Иусбарҭа анапхгаҩы актәи ихаҭыҧуаҩ Сергеи Кириенко инапынҵала.

Абри атәы еиҭеиҳәеит аҳәынҭкорпорациа апроект анапхгаҩы Павел Иацына. Иара иазгәеиҭеит акорпорациа амедицинатә еиҿкаарақәа аус рыдуларазы аҧышәа ду шамоу. Ахәшәтәырҭа хада аҳақьымцәа русура аихшанҵа зну асаит ацәырҵрала адкыларақәа рзы онлаин-еҭаҩра алыршахеит. Иацына иазгәеиҭеит, Аҧсни Урыстәылеи ргәаабзиарахьчара аминистррақәа рыҩаӡарала аус шеицыруа, амедицинаҿы анормативтә база аҧҵаразы авариантқәа аус шрыдыруло.

Изакәызеи аимсы?

Еиқәырхатәу

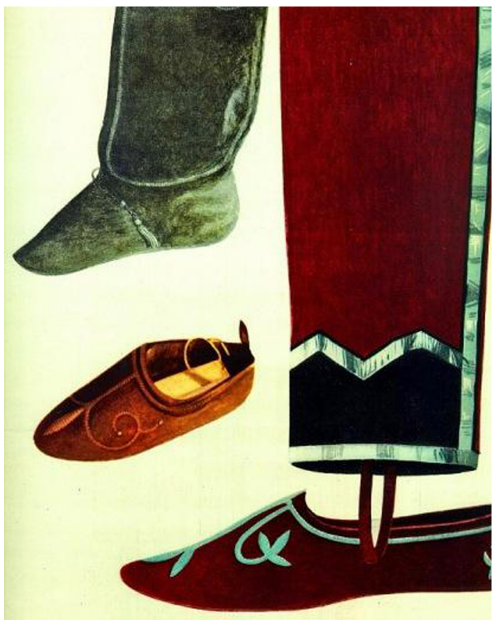

«Аҳ иеимсқәа ишьырхуеит – аҭаацәа еибаргәырӷьоит», –абас аҿаҧыцтә ҳәамҭақәа рҿы иуҧылоит ҳабзазара иалҵхьоу амаҭәарқәеи дара аазырҧшуа ажәақәеи.

Иахьа аимсы ахьаҳбо еиҳарак акәашацәа рҿоуп,асценатә костиум иахәҭакны, арҧшӡага ҟазшьа аманы. Ажәытә аимсы ауасахәы хаханы иалырхуан, шьапырҧхагас иҟан, ахацәа ирышьарҵон. Усҟан аимсы зшьазҵоз ҭауади-аамсҭеи ракәын, анхацәа ирышьарҵар руамызт, акала иреиҧшхаз «дҳацлабуама» ҳәа дахьдырхәуан. Аҳ, иеимсы, ишәҵатәқәеи ихаҵатәқәеи зегь реиҧш, иара дӡырнаго, ххьала, сырмала ирхианы аҿаҳәагақәеи аҵдақәеи аманы, ишьапы инадшәало иӡахын, далаҽырбон.

Аҭоурых уалалозар, аимсы – аибашьратә культура иарҿиаз, ажәытәӡа аахыс иаауа елементуп. Ҳера ҟалаанӡа Кавказ иқәнагалахьаз аскифцәа реибыҭашьаҿгьы иуҧылоит иара зхылҿиааз ашьаргәыцәхьчагақәа. Ауасахәы иалхыз аимсқәа рыдагьы иҟан еиуеиҧшым ахкқәа. Ирапаны иҟаз ауаҧцәалых еимсқәа «ашәаҭлеи» ҳәа ирышьҭан (войлочные гамаши), иаҳҧылоит аҧсуа традициатә маҭәа аҭҵааҩы Елена Малиа лышәҟәаҿы («Аҧсуа маҭәа», 2023). Лара линформантцәа иреиуаз ашәҟәыҩҩ ду Иван Папасқьыр иажәақәа рыла, ирапаз аласа жәпа ршьапы иакәыршаны еимсҵас ирышьарҵоз ашьаҵа ҷыда ахьӡ ҷыдагьы аман – ашьахьшьар. Уи ахыхь ааҷа еихыршьуан, иакәыршаны иҿарҳәон. Ари акыс, ашьапы арҧхон, ҩбагьы – ашьаргәацә иқәҟаца иакуан, ушьамхы арласуан, аныҟәараан иманшәалан. Ашьахьшьар аҩыза рышьан аҧсуа еибашьцәа, ашьаҟауаа, ашәарыцацәа, аныҟәацәа. Аҽыуаа ирышьарҵон ашьанызақәа (понои), урҭ еиҳа аҽакала иҟан, еиҳа урыхьчон, шьамханынӡа аиха гәыцә рҭасазар ҟалон, ма еихатә ҭыџьла ичаҧан. Ашьнызақәеи еиуеиҧшым аимсы-хкқәеи аабоит ажәытә аскифцәа реибыҭашьаҿы ҳера ҟалаанӡа V-IV ашә. инадыркны; аҧсуа еибашьцәа абазгаа, аҧсилаа, ҵабалаа рсахьақәа рҟны (Баҭал Џьопуа иусумҭақәа).

«Ахьыуардын» аҟнытә

Аимадарақәа ырҭбаауа

Аусеицура азҵаарақәа ирылацәажәеит Аҧсны аҳәынҭқарратә еимадара ахаҭарнакцәеи Урыстәыла ацифратә ҿиара аминистр Александр Синелобови.

Аилак ахантәаҩы Роланд Берулаа зхадараҿы дыҟоу аделегациа Нижни Новгород имҩаҧысуаз аконференциа «Урыстәыла ааглыхратә цифратә индустриа» рхы аладырхәит. Аделегациа алахәылацәа Нижегородтәи аспециалистцәа рҧышәа ҭырҵаait, аҳәынҭқарратә информациатә лшарақәеи адырракәа рбазақәеи рыҵәахреи рыхьчареи рзы иаку асистема аҧҵара апрограмма аусура алагаларазы, иара убас Книагинтәи ауниверситет иаҭааит, уаҟа ирылацәажәеит Аҧснытәи астудентцәа усурҭа ҭыҧла реиқәыршәареи иреиҳау аҵараиурҭа анапхгареи аус рыцураз алшарақәеи рҭәы.

Ихыԥша ӷәӷәан

Зыԥсадгьыл гәыла-ԥсыла иаласаз

Гугуца Џьыкырба

Ҳаԥсуа ҭорых адаҟьақәа еихыршәшәо уҿыноухар аамҭа иалиааз, афырхацәа рхаҿсахьақәа уԥылоит имаҷымкәа. Ҳажәлар зҿахәы аӷьараҳәа изҳәоз аԥхьагылаҩцәа рылиааун еснагь. Иарбан ҭоурыхтә ӡыбларазаалакгьы рҿарҭомызт. Аԥсни аԥсуааи, аԥсадгьыли еидыгашьа змам ракәны иахәаԥшуан. Иага шықәса рацәа царгьы ҳажәлар абиԥарала еимырдон, рҿахәҳәаҩцәа, раԥхьагылаҩцәа рыхьӡқәа еибырҳәон.

Сазааҭгыларц сҭахуп 1967 шықәсазы Аҟәа афилармониаҿы аԥсуаа анеиза, ажәлар ргәы иҵхоз азҵаарақәа анышьҭырхуаз, згәаанагара аӷьараҳәа изҳәоз, зцәажәара иахьагьы алакә еиԥш еиҭарҳәо, Чазмаа Рафаель Мураҭ-иԥа иҭоурых. Иара иҭәы салацәажәаанӡа дызхылҵыз иаб Чазмаа Мураҭ Чауш-иԥа идҳәалоу хҭысқәак сырзааҭгылоит.

Чазмаа Мураҭ ақыҭа Каҳарбеи, Баҭымтәи аҭәылаҿацә аҟны диит, иара амҳаџьырра ихнарҵәаз дырхылҵшьҭран. 1914 шықәсазы раԥхьатәи адунеизегьтәи аибашьра аламҭалазы Аԥсныҟа нхара дааит. Нхарҭаҭыԥс Абӷархықә, Гәдоуҭа араион аҟны иалихит.

– 1917-тәи ашықәсқәа раан, – лҳәеит имоҭа Чазмаа Альбина – Гәдоуҭа абольшевикцәа ргәыԥ иҽадикылеит. Абраҟа Лакоба Нестори иареи еизааигәаны еибадырит. Иара ареволиуциатә отриад «Кьараз» далалоит. Урҭ дрылагыланы аменшевикцәа драбашьуан, дықәԥон. Убри иахырҟьаны дҭаркуеит,

Аԥсны Асовет мчра анышьақәгыла Баҭымҟа нхара дхынҳәит. Уаҟа еиуеиԥшымыз аҳәынҭқарратә усбарҭақәа рҟны аус иуан. Аамҭа еиқәаҵәақәа раан «аԥсадгьыл даӷоуп» ҳәа дҭаркуеит. 1956 шықәсазы дышиашаз шьақәырӷәӷәаны, доурышьҭуеит…

Чазмаа Мураҭ Чауш-иԥа ԥшьҩык ахшара иман: Нану, Рафаель, Алеқсандр, Дарико.

– Ҳабду, – иҳәеит Мураҭ имоҭа Аикәыцба Леуан, – сара данызба, еснагь даҵаҽырбо, аԥсуа маҭәала иҽеилеиҳәон. Баҭым даараӡа пату зқәыз, изыдҵаалоз хаҵан. Аԥсны иадҳәалазаалак азҵаарақәа игәы аҵаӷара иадҵаны идикылон. Ҳаҩны аԥсуа бызшәа аҳра ауан. Нестор Лакоба Баҭым даныҟаз, ҳабду иҟны акәын аамҭала иҽыҵәахны дахьыҟаз. Аԥсны сабду даараӡа пату зқәырҵоз, Нестор Лакоба ихаҭарнакцәа дыруаӡәкны ихәаԥшуан… Иахьа ҳара иаанхаз, иахьынӡаҳалшо, уи иусқәа наҳагӡоит.

Аԥсынгьы Баҭымгьы еицырдыруаз Чазмаа Рафаель Мураҭ-иԥа 06.08.1933 ш. Баҭым ақалақь аҟны диит. Иаб еиԥш дпатриот дуӡӡан. Аха, убри аамҭазы ихы дахцәажәо, иҟаиҵаз далаҽхәо аӡәгьы имаҳаит. Аԥсны аҭоурых дазҿлымҳан, лассы-лассы иҭоурыхтә ԥсадгьыл ахь даалон, иҟаз аԥсҭазаара дазҿлымҳан.

Ианԥса Хонӡиа-Чазмаа Ашькәа 1967 ш. Аԥсныҟа данааuaз длыцны даит. Араҟа дшыҟаз аԥсуа филармониаҿы аԥсуаа шеизоз еиликаа-ит, уахь аизарахь дцеит.

– Афилармониаҿы, – иҳәеит Аҟалӷьба Лесик, – ажәлар хымш, ԥшьымш ҳаизаны ҳҭәан. Ус ақәгыларақәа ианрылага, Баҭым инхоз ҳаҳәшьаԥа Чазмаа Рафаель ажәа даҳәеит, инарҵауланы, дцәажәеит, уи иԥсшәа цәгьала иԥшӡан. Иаб Мураҭ Баҭым еиԥш Аԥсынгьы ихыԥша ӷәӷәан . Рафаель иихәоз иажәақәа џьбаран. Уи иқәгылара ашьҭахь хәышықәса иқәҵаны дҭаркит. Усҟантәи аамҭазы ақырҵәа имҩаԥыргоз аполитика иаҿагылаз, ахьдырхәуан… Ицәажәара ашьҭахь, ажәлар акыраамҭа ршьапы иқәгыланы, рнапқәа еинырҟьон…

Чазмаа Рафаель Аԥсныҟа нхара 1977 шықәсазы даит. Заб иҳәамҭақәа еснагь ирзыӡырҩуаз, Аԥсны аҭоурых иазҿлымҳаз, иԥсҭазаара лымеидеит, аԥсуа ҭаацәара бзиа иалҵыз, Аԥсны инхоз Аџьба – Чазмаа Антанина Манча-иԥҳа. Дара ԥшьҩык ахшара рхылҵит: Альбина, Беслан, Роланд, Елеонора. Рхы иақәгәырӷьо инхон. Аҭаацәараҟны жәеиза шықәса зхыҵуаз Чазмаа Роланд ашкол дахьҭаз, амашәыр иҟалаз, иԥсҭазаара ҿахнаҵәеит. Уи ахьаа лгәаларшәо, иан Антонина, ус лҳәеит: Ҳеаҳзамымхит еснагь агәырӷьара зҿықәҳәҳә иуԥылоз, зажәа хәыҷқәа рыла ухызхуаз, лахьеиқәҵарак ахааназ зхы-зҿы иқәымлоз, рыцҳарыла иԥсҭазаара даналҵ нахыс, иаб ихы изамымхит, саргьы…

Чазмаа Рафаель иҭаацәеи иареи жәохә шықәса Баҭым инхеит. Аха, Рафаель игәы Аԥсныҟа ихон. – Ҳаҩнаҿы, – лҳәеит Альбина Чазмаа, – Аԥсны хҭоурых ԥсадгьыл шақәу еснагь иҳаҳауан. Ҳаԥсадгьыл ахь абзиабара иҳалааӡаз, есааира аҽарҭбаауан, амч ҳнаҭон, Аԥсныҟа ҳхынҳәит…

Аԥсныҟа рыхынҳәра, Рафаель иԥшәма Антанина илгәаларшәо, ус лҳәеит: – Раԥхьа Аԥсны ҳанааи, саншьа Лолуа Радион Ҟәланырхәа иҩны аҟны анхара ҳалагеит. Иԥшәма Ҵышәба-Лолуа Мариа лылаԥш ҳхын, дҳавагылан. Уи ашьҭахь Агрба Кәычка иҩны Гәдоуҭа ҳаҩналеит, хышықәса уа ҳанхеит. Анаҩс, имаҷымкәан аҩнқәа ҳаԥсахит. Гәдоуҭа ақалақь астадион азааигәара аҩны аахәара ҳалшеит. Жәашықәса Аԥсны ҳаҟазаара ашьҭахь Аԥсны аиҳабыра ауадақәа ҳарҭеит.

Чазмаа Рафаель Аԥсныҟа данхынҳә шықәсык инеиҳаны усурҭада дыҟан. Иара Москватәи Аҳәынҭқарратә институт Плеханов ихьӡ зхыз доушьҭымҭан. Еиуеиԥшым аусбарҭақәеи ахәаахәҭратә еилазаарақәеи рҟны аус иуан. Уи деиҿкааҩ дуун, дахьыҟазаалак, дызҿызаалак рҟны иус дахаҿын, днапхгаҩы ҟазан. Чазмаа Рафаель Мураҭ-иԥа гәыла-ԥсыла иаԥсуаз, аԥсуа жәлар рхьааи ргәырӷьареи иалагылаз, зыжәлар ирызхәыцуаз, абжьы аргара, аҳәара аныуадаҩыз, зҽыԥхьазымкыз, зыбжьы саркьалҵас аԥсуаа ирхыҩыз, аҭоурых иазаанхаз хаҭароуп. Усҟан, 1967 шықәсазы Аҟәа дықәгыланы данцәажәоз, дқәыԥшын. Аха, уи ақәыԥшра аԥсадгьыл ахь имаз абзиабара ахыҳәҳәон… 64 шықәса дшырҭагылаз, 1977 шықәса ажьырныҳәа 28 рзы иԥсҭазаара далҵит.

Чазмаа Рафаель иҭоурыхтәу иашҭа ԥшӡаҿы имоҭацәа рыла аиҵыҵра дуқәа ҟалаит. Шьҭрала иааргоз аԥсадгьыл абзиабара, аӡыхь еиԥш иҵхәраа иааилаит. Зыхԥша ӷәӷәаз, зыԥсадгьыл гәыла-ԥсыла иаласаз, аҭоурых иагәыҵаҳәҳәазаауеит, иага шәышықәса царгьы.

Азанааҭ агәаҵԥыҳәара анаҵу

Ҩыџьа аҟазацәа анхеибарҭәаауа

Аԥсны жәлар рартистцәа раԥхьатәи рабиԥара иаҵанакуа ируаӡәку

Аԥсны жәлар рартистцәа раԥхьатәи рабиԥара иаҵанакуа ируаӡәку Марица Кәарҷиа-Ԥачалиа диижьҭеи 110 шықәса ҵит.

Аԥсны жәлар рартист акыршықәса инеиԥынкыланы атеатртә ҟазара иазааԥсаз, С.И.Ҷанба ихьӡ зху Аԥсуа ҳәынҭқарратә драматә театр актриса Марица Сеидыҟ-иԥҳа Кәарҷиа-Ԥачалиа диит 1916 ш. маи 20 рзы Гәдоуҭа араион Лыхны ақыҭан.

Аҟәатәи амузыкатә ҵараиурҭа даналга аҵара лҵон Ленинградтәи аконсерваториаҿы.

Аԥсуа ԥҳәызба амилаҭтә доуҳатә культура даныхәыҷыз инаркны дазҿлымҳахеит. Уи зегьы аҭаацәараҿы ишьҭылкааит. Лаб Сеидыҟ Кәарҷиа амилаҭтә ҟазара дазааигәан, афольклор идыруан, амузыкеи акәашарақәеи рдунеи иҽагәылеихалон, бзиа ибон. Ҿырԥшыс иаагозар, жәлар рашәақәа анызҵоз, еизызгоз Константин Ковач Аԥсны аԥсуа қыҭақәа данырҭааuaз абаҩхатәра злаз аҿар аликаауан, ашкол иҭаз аҵаҩцәа дыруаӡәкын Марицагьы. Аамҭақәак рышьҭахь Сеидыҟ иабжьаргеит иԥҳа Аҟәанӡа днаигарц, ҷыдалагьы Аԥсны анапхгаҩы Нестор Лакоба иҟны инеирц. Хықәкыс иҟаз Марица хара имгакәа абаҩхатәра злоу ахәыҷқәа ахьазыҟарҵоз амузыкатә школ-интернат лҭаҵара акәын. Абас ауп Марица Аҟәатәи амузыкатә ҵараиурҭа лҭалара шыҟалаз. Ленинградтәи аконсерваториа аҟны лдыррақәа неихаҳаны, Аԥсныҟа даныхынҳәы 1932 ш. инаркны Аԥснытәи аҳәынҭқарратә ашәаҳәареи акәашареи зҽаԥсазтәыз ансамбль аҟны ахкынагӡаҩыс дрыдыркылеит. Аҳәынҭқарратә асимфониатә оркестр аҵнагӡарала Марица лоуп раԥхьа аԥсуа жәлар рашәақәа назыгӡоз (1932-1937 шықәсқәа раан). Аоркестр аҵнагӡарала раԥхьаӡа акәны иналыгӡеит Салуман Бӷажәба изку ашәа.

1936 ш. нахыс Марица аԥсуа театр ахь дрыдыркылоит. Араҟагьы аханатә иааԥшуан илылаз абаҩхатәра. Ахәаԥшцәа деицгәарҭеит, асценахь лцәырҵра еснагь анапеинҟьарақәа аҵын.

Атеатр гәадурас иамаз еицырдыруаз артистцәа Азиз Агрба, Леуарсан Касланӡиа, Шәарах Ԥачалиа, Разынбеи Агрба, Екатерина Шакирбаи, Минадора Зыхәба, Анна Аргәын-Коношок, Михаил Аҟаҩба, Иван Кокосқьериа реиԥш иҟаз ахатәрақәа дыруаӡәкын Марица.

1988 ш. Аҟәа, ашәҟәҭыжьырҭа «Алашара» иҭнажьыз Шәарах Ԥачалиа ишәҟәы «Марица» артистка лыԥсҭазаареи лырҿиаратә мҩеи ирызкуп.

Гәдоуҭа араион Лыхны ақыҭа Аџьамҽыӷра аҳаблан Сеидыҟ Кәарҷиа иҩнаҭаҿыииз Марица агәырҵҟәыл бзиа шлымаз рбарҭан. (Сеидыҟ хылҵшьҭрала, дац-ԥашәала Очамчыра араион Ҷлоу ақыҭа деиуан).

Лыхнытәи ашкол аҟны Кондрат Ӡиӡариеи Константин Ковачи еицны иахьнеиз игәарҭеит Марица илылаз аҟыбаҩ. Абас ахы акит аҟазара лазхьаԥшра.

Марица аԥсуа театр ахь аусура даниас, аԥхьаӡа Шәарах Ԥачалиа ақәыргылараз иалихкыз А.Давурин иҩымҭа «Волков иҭаацәа» (ихаҭа еиҭеигеит) иалоу аҷкәын хәыҷы – Волков иҷкәын Саша ироль ахәмарразы Марица илыдигалеит. Шә.Ԥачалиа игәалашәараҿы иазгәеиҭоит: «Разҟшәа, аспектакль «Волков иҭаацәа» бзиахеит. Ахәаԥшцәа ибзианы ирыдыркылеит. Акритикцәа акьыԥхь аҟны идырҽхәеит аспектакль. Саша – Марица Кәарҷиа лыхәмарраҿы уахьлыхәаԥшуа ари дыҷкәынаҵәҟьоуп уҳәарын, убри аҟынӡа ибзианы дыхәмарит. Сгәы иаанагоит ари ҟазароуп ҳәа, аиҳаракгьы актриса раԥхьаӡатәи асценаҿы лаԥҵамҭа злакәыз ала». Уи ашьҭахь Шә.Ԥачалиа ипиесақәа рҟны ахәыҷы иролькәа илыхәмарыз иреиуоуп: Расҭа – «Салуман», Кәымф– «Гәында», «Ачара ду» аҟны акәзар – аԥҳәызба хәыҷы-апионер Ҭушьа лроль налыгӡеит.

Марица атеатр асценаҿы илыхәмарыз аҳәсахәыҷқәа рролькәа маҷым: Минаҭ – М.Шолохов «Аԥҳәысҳәаҩ», Марушьа – Шә.Ԥачалиа «Сыбзиабара», Цицина – Н.Миқава «Актриса лыбзиабара», Луиза – Шиллер «Аҵәгьахәыцреи абзиабареи», Вера – М. Горки «Аҵыхәтәантәиқәа» уҳәа. Аԥҳәыс лроль дахьыхәмарыз иреиуоуп иара убас Иалса – А.Аргәын, М.Мархолиа «Сеидыҟ», Иака – Ш.Ҷкадуа «Акьанџьа».

Марица Кәарҷиа атеатр лыԥсҭазаара акәны иҟалеит, еиҳаракгьы Шәарах Ԥачалиеи лареи рразҟы анеиларҵа нахыс. Рҩыџьагьы аҟазараҿы ихеибарҭәаауан.

Шә.Ԥачалиа иҩымҭа аҟны иԥшәмаԥҳәыси иареи аԥсҭазаараҿы амилаҭтә ҟазараҿы рлагала иазкны иҩуеит: «Марицеи сареи хаҵеи ԥҳәыси ҳәа ҳаиднагалеижьҭеи иҵит 50 шықәса, 1987 шықәса маи 20 рзын. Аԥсуа театр аҿгьы аус еицааиуеижьҭеи иҵуеит 50 шықәса. Убарҭ ашықәсқәа рыҩнуҵҟала еицаҳхаагахьоу иаҳхаагаз ак аанмыжькәан зегьы еиқәыԥхьаӡазар, еиқәыԥхьаӡашьа амам акәымзар, даара акыр ирацәоуп… Убарҭқәа зегьы рҿы, аҩнгьы-адәынгьы ҩызара гәакьара сзыҟаҵаны дсывагылеит, иахьагьы убас».

Арҭ ажәақәа рыла иубоит ҩыџьа артистцәа, аҟазараҿы еиԥш, аҭаацәараҿы даараӡа пату шеиқәырҵоз, досу илшамҭақәа рыхә шыршьоз, гәцаракрала ишеизыҟаз, акыр шықәсагьы еицырхыргеит. Шәарах Ԥачалиа иԥсҭазаара далҵит 2000 шықәсазы, Марица Кәарҷиа-Ԥачалиа 2001 ш. ианвар 4 рзы.

Иахьагьы, аԥхьаҟагьы аԥсуа милаҭтә театр аҭоурых иузаҟәымҭхо иадҳәалазаауеит ҩыџьа асцена азҟазацәа дуқәа рлагала ҟаимаҭ.

В.Ажәанба

Оксанеи Британеци

Аҭыԥҳа ҽыбӷаҟаза

Альбина Жьиба

Аҽыбӷаҟазара аԥсуаа ҳкультура иахәҭакуп. Аҷкәынцәа ишыхәыҷыз аҽқәа рықәтәашьа ддырҵон. Аԥстәы ахаҭа акәзар, џьдала ҳаҭыр ақәырҵон. Ҳҭоурых иадыруеит аҭыԥҳацәагьы аҽықәтәашьа бзианы ишырдыруаз атәы. Аҳәса ираман рхатә шәҵатәы, акәадыр. Иахьа аҽықәтәараҿы, аҽыбӷаҟазараҿы еиҳарак иаҳбо аҷкәынцәа роуп, аха дыҟоуп аҭыԥҳагьы. Оксана Цьыкырԥҳа дзықәтәаз аҽы ааигәа Кәтол аҽырыҩрақәа рҿы аԥхьахәтә ҭыԥ аанаҳкылеит.

Пицунда аҽырҩырҭа. Ашьыжь. Асааҭ быжьба. Амра хааӡа иԥхоит, аха макьана аӡаӡа амырбацт. Ҳаннеиз аамҭазы ҩыџьа аҽыҩцәа рыҽқәа азыҟарҵон. Зны идырныҟәон, ҽазных идырыҩуан. Аҽыҩцәа руаӡәк – Оксана лакәын. Нас излеилаҳкааз ала, лара дзықәтәаз аҽы аҽырыҩрақәа рахь имнеицызт, убри аҟынтә аҩызцәа ирываргыланы аҩшьа адырҵон, нас имшәарцаз. Аҽазыҟаҵараианалга, Оксана аҽы ашьапқәа ӡәӡәаны иҭалкит. Аҭәа аашьҭыхны ахәы алҭеит. «Уажәшьҭа Британец иамҭоуп» лҳәан, хышықәса зхыҵуаз, зшьа цқьоу аҽыҩ адәылгаразы архиара далагеит. Илрыцқьеит. Уи бзиа иабаӡом Британец зынӡа. Ахы ҟьо, аҽырххара иаҿын. Аӷәра наҿаҵаны, акәадыр ақәҵаны Британец аҽырыҩрҭахь илгеит. Ари ахԥатәи ҽын иахьа иазыҟалҵахьо рахьынтә.

Аҽы адәы ианықәлалак, Оксана аԥхьа илырныҟәоит. Иара акыраамҭа игылан азы, иаразнак иурҩыр ҟалаӡом. Арҩырҭа амҩахь ианнеилак, аныҟәашәа хәыҷык идырццакуеит, нас ауп арыҩра ианалаго. Убас есҽены. Аӡын заҵәык аҽқәа азыҟарҵаӡом, аха иҭыган идырныҟәоит.

Оксана Цьыкырԥҳа 23 шықәса лхыҵуеит. Лара лышьыжь алагоит асааҭ хәба рзы. Аҽқәа акраарҿаҵаны, асааҭ фба рзы идәылылгоит. Асааҭ жәба рыбжанӡа х-ҽык азыҟалҵоит. Аҽқәа андырыҩлак ашьҭахь ирылҵыз аԥхӡы рбатәуп. Аҭәа аашьҭыхны иахьшьуа, дахысуеит. Нас иаарыцқьаны, еиҭа акраарҿаҵаны ԥсшьара ҳәа адәы иқәырҵоит. «Аҽы ахәы цырцыруа иҟазароуп. Иҟьашьызар, еидҷаблазар, уи аҽазы иманшәалаӡам, бзиа иабаӡом, акрамфаргьы алшоит», - лҳәоит Оксана.

Раԥхьаӡа акәны лара аҽқәа рааигәара днеит фышықәса данрықәыз. Ланшьа Сергеи Гопкин аҽқәа дырхылаԥшҩуп. Ианиаамҭаз дҽыбӷаҟазан. Аҽқәа рлеишәа атәы ибзиан идыруеит. Ҽнак ахәыҷы аҽы лсырбоит ҳәа днеигеит, даназааигәаха, дшәеит. Оксана усҟан дыбналеит. Акыраамҭагьы илышьҭан. Ланшьа дыԥшааны еиҭа лнапы кны аҽқәа рахь днаигеит, лшәара аанымхарцаз. Аҽы лнапаҟынтә акранафа анаҩс, уи акәхеит. Ашьҭахь лара есыҽены аҽқәа рахь даауан. Жәаҩа шықәса шылхыҵуаз Ачадара иҟоу аҽтәы комплекс ахь аныҟәара далагеит. «Аҩнынтә шьапыла санцалозгьы ыҟан, ҽык сақәтәандаз ҳәа, убасҟак бзиа избеит», - еиҭалҳәоит Оксана. Ус, хәыҷы-хәыҷла аҽқәа бзианы илырыҩуа далагеит. Раԥхьа аҽықәтәашьа лзырбазгьы ланшьа иоуп. Оксана аҽықәтәашьаҿы аӡәгьы дазыҟаиҵомызт, зегьы лара лхала ишьҭылкааз ауп.

«Аҽықәтәаҩ ачҳара имазароуп, дҭышәынтәалазароуп. Аҽқәа ус рныҟәгара мариам. Иҟоуп аҽқәа – злеишәа цәгьоу, есыҽены зҟазшьа зыԥсахуа. Аҽқәа рахь уаннеиуа ауадаҩрақәа зегьы ухаурштыроуп, угәалаҟара бзиазароуп. Ауаҩы аҽы аҟазшьа иҽақәиршәароуп. Саргьы усоуп сшазнеиуа. Аҽы ахымҩапгашьа сашьцылоит. Иԥысҽӡом. Аԥсны аҽқәа ирықәтәо реиҿартәышьа усҟак иахәаԥшуам, аха Урыстәыла акәзар, икапан 54 еиҳамзароуп. Иоурагьы 160 еиҵазароуп», - азгәалҭоит аҽыуаҩ. Лара лхаҭа лоура дуум, лыкапангьы ус.

Оксана аҵыхәтәаны аус здылулаз аҽы Британец, аҽырыҩрақәа рахь имнеицт, аха уи аамҭалоуп. Иаарласны Пицунда аҽырыҩрақәа ҟалараны иҟоуп, зегь маншәалахар, Оксана Британец лырыҩуеит. Дара амҽышада есыҽены аус еицыруеит ҩымз, раахыс.

«Британец ҭынчуп, ихааուп, аха зны-зынла уаршәыргьы ҟалоит. Аҽы снырует сцәеижь ала. Аҽы уанақәтәа, иара еиԥш ухәыцлароуп. Иҟанаҵауа удырроуп. Ҽык еснагь уанақәтәалак, шьҭа иуҵоит, еилукаауеит аҟазшьа», - еиҭалҳәоит Оксана Британец рныҟәо. Иара ахымҩапгашьа убасҟак илҵахьеит, «бадгыл, афото сахьа ҟаҳҵоит ҳәа анлаҳҳәа», аҽахьы лхы нарханы «ишудыруа еиԥш уажәы акьыркьырра уаламган», ҳәа ҿаалҭит. Абригьы аалҳәеит, Британец кьыркьыруа ахы ҩышьҭнахит. Оксана, сара, авидео ҭызхуаз Елиа Гәынԥҳа ҳнеиҿаԥшы-ааиҿыԥшын, аччара ҳалагеит.

Аҽырыҩраҿы аҽыуаҩы иԥстәи иареи реинырра адагьы, аспортсмен ишақәнагоу аҽықәтәашьа идыруазароуп. Знык иадамхаргьы аҽырыҩрақәа збахьоу игәаимҭар залшом уи аҷыдара атәы. Аҽыҩ акәадыр инагӡаны дақәтәаӡом, уи акырӡа аҵанакуеит аҽы аццакраҿы.

«Аӷәра ктәуп аҽыхәдаҿы, иара акышьагьы иашазароуп. Аҽы ахы ашьҭхразы азин аҭатәым. Ихадароуп аритмгьы. Аҽы аԥсыԥ лагаҩагарагьы ииашазароуп. Ажәакала, изыцклаԥштәу рацәоуп. Аҽы маншәаламзар, ма уара гхак ухьзар, аҽы зыҩӡом. Агха ихьыр илшоит аԥышәа змоу аҽықәтәаҩгьы», - лҳәоит Оксана.

Хышықәса раԥхьа лара раԥхьаӡа акәны аицлабрақәа дрылахәын. Усҟан ашьацқьа злоу аҽыҩқәа ҩба аус рыдылулон. Аҽы лырыҩуан Дәрыԥшь. Оксана лҽи лареи ахԥатәи аҭыԥ ааныркылеит, аха урҭ аицлабрақәа лықәҿиеит ҳәа лызҳәом.

«Урҭ аицлабрақәа сҽи сареи рзы раԥхьатәин. Сҽы ахьҭакыз иҭахеит, ишәеит ашә анаат. Аҽанарҭынч ашьҭахь идәықәлеит, аха аамҭа ҳацәцеит», - еиҭалҳәоит лара.

Аҩбатәи аицлабрақәа рҿы Оксана лҽы Фаиреи лареи аҩбатәи аҭыԥ аанныркылеит, анаҩс актәи аҭыԥгьы роуит. Лара дзықәтәо аҽқәа зегьы Баграт Ажьиба итәуп. Аҟәа аҽырҩырҭа ахьыҟам иахҟьаны, Пицундаҟа иаасит. Уажәшьҭа лара ара дынхоит. Милор Шәлымба иҽырҩырҭаҿы иазыҟалҵоит, еснагь аҽқәа раагәа дыҟоуп.

Оксана дзықәтәаахьоу аҽқәа рхыԥхьаӡара рацәам: Фумари, Фаира, Лиуцифер, Сапфир, уажәы иазыҟалҵо Британец. Аҽы шықәсыки бжьымзы анахыҵлак ауп аҽыуаҩ дақәтәар аныҟало, уаанӡа ауаҩы инапы иашьцылоит, аӷәра адырҵоит. Араҟа уи зегьы зусу Сергеи иоуп. Иара иоуп аҽқәа ирыцу. «Сара сус мариоуп, сақәтәаны арныҟәара», - лҳәоит Оксана дԥышәарччо. Лара аҽырыҩра лыԥсҭазаара адылҳәааларц лгәы иҭам. Ари аамҭалоуп лҳәоит.

«Сызлаӡӷабу ала ари аус снаалом. Уажәы амедицинатә коллеџь аҿы аҵара сҵоит. Исҭахын аветеринар изанааҭ ала, аха санҭалоз ашықәсан изҭахыз ахьмаҷыз иахҟьаны аҟәша аадмыртит. Ҳаԥхьаҟа ара иҟамларгьы Урыстәылан сҭалоит. Убри сгәаԥхоит. Аԥсны иҟоу аветеринарцәа азхаӡом», - лҳәоит аҭыԥҳа.

Оксана егьырҭ аҽқәа зырыҩуа ахацәа џьара акала дреиԥшымкәа лхы лбом. Даргьы шьҭа илышьцылеит. Аханатә дџьаршьон, уимоу ҟазак иаҳасабала илыхәаԥшуамызт, аиааирақәа лго даналага, џьара акала дышрыцҳамхо еилыркааит.

«Ааԥын – ашықәс ахаатҵа»

Лаҵан иумҳәаз, бҵан иузҳәом

«Ацәа иалҵит аԥсабара, Амра гылеит ихааӡа, Ааԥын ҩычоуп бӷьы иаҵәала, Ааԥын ашықәс ахаатҵа!» – ҳәа иҩуан, анхара аамҭа, абзазара гәырӷьахә аҿиара иашьаҭоу ааԥын ааира дазыгәдуа, сынтәа диижьҭеи 85 ш. ҵуа апоет, ауаажәларратә усзуҩ Ҵәыџь Радион ипоезиатә рҿиамҭак аҟны.

Ааи, дгьыл аџәшьхәа арбара аҵыруа анҵара, аӷаза алдара, ажәла акаԥсара раамҭа ҳҭагылоуп, амала макьаназы аҳауатә ҭагылазаашьақәа рацәак иманшәалам умҳәозар. Аха, ажәа ишалоу еиԥш, абзиара Анцәа иҟаҵа, иаҳԥигало зегь бзиоуп… ҳахьӡап ԥшӡала!

Аԥсуа идоуҳатә дац-ԥашә ахьышьаҭарку идгьыл ақәӷьацара иадҳәалоу, ибызшәа гәакьа ажәартә еилазаара беиоуп акырӡа. Иара убас, уи ақәаарыхра зырманшәало, аалыц ахырҳара еиззырҳауа ҳәа иԥхьаӡаз, иахьа мыцхәы ицҵакцәо ҳаамҭеикәшара иахҟьаны игәыгәҭажьуа ҳазлагаз, аҵасқәеи ақьабзқәеи маҷҙам.

Иаҳҳәозар, урҭ ируакуп, ирхадазаргьы акәхарын, алаҵара иаԥхьанеиуаз, «Аԥшжәла артәара» ҳәа хьӡыс измаз ақьабз. Анхаҩы аџьықәреи алаҵара анигәҭаку мышқәак шыбжьоу, ма анҭыҵҭәи иусқәа рҟнытә иеилахара иахҟьаны, мамзаргьы аҳауатә ҭагылазаашьа ианинамҭо, акы-ҩба лаԥҟьа ааҿырԥны амхурсҭахь днеины, напык-ҩнапык ажәла иҟьон, аԥсаатә, агыгшәыг уҳәа рахь бжьыҭгала ихы нарханы, «Сынтәа сарыхраҿы ԥырхага сышәымҭан, шәхәы шәысҭеит сазыразны. Инкаҳаԥсо ажәла иахылҵуа марымажахо ибзиа чысхарц, уи агьама збогьы зҩыдарала ирхаҳарц азы улаԥш хаа ҳагәумыжьырц суҳәоит зхьышьаргәыҵа сақәыхшоу Анцәа ду» ҳәа дныҳәон. Анаҩс, ауҭра ганкаҿы 10-15 шьаҭа иреиҵам икеиԥсон аџьықәреи рыцқәа. Уи нахыс «ажәла рҭәаны имоуп» ҳәа иԥхьаӡан, аамҭеи аҳауеи ишиԥыргалоз еиԥш, алаҵара далагарц дазыхиан аҟнытә.

Ласса амҭа амш аҽеилыргара анацәыуадаҩхоз – сынтәеиԥш, амш бзиа агылара иадыргоу аеҵә кәеицеиқәа, ажәҩан иаҵыӷӷа рцәырҵра дазгәышьуа даҵаԥшуан ҳәарада анхаҩы. Аха, урҭ шаагәеиҭазҵәҟьа дгәырӷьацәаны рыхьӡ иҳәомызт, «аӡы шыцәоу избаз» ҳәа шырҳәо еиԥш, иаӷаны, иԥхашьаԥхаҵо иа-наацәырҵуа, хьызшьарала «ашьшьблақәа цәырҵит зылԥха ҳауша» рҳәон ҭынч. Урҭ абна (ашәарыцара) абызшәалагьы «алашарбагасса» ҳәа рзырҳәон.

Хыхьҟа ишазгәаҳҭаз еиԥш, адгьыл ақәаарыхратә лексика даара ибеиоуп аԥсшәаҿы: раԥхьаӡа акәны иахьыцәаӷәо аҭыԥ азы «адгьылԥҿра, адгьылԥжәара» рҳәоит. Азынцәаӷәа (первая вспашка) – арссара ҳәа иашьҭоуп (еиҳаракгьы бзыԥаа рҿы), аҩынцәаӷәа (вторая вспашка) – атыхра ҳәа азырҳәоит.

Азҽлымҳара аҭоуп ҳәа сгәы иаанагоит «ацәаӷәара аҭыс» ҳәа иахьашьҭоу – ауарӷанџь (жаворонок). Амра анссирӡоу, аҭашәамҭазы ианылхықәгыло, маҷк ииаанҿасуеит, амш уи аамҭахәҭазы «цәышьҭын» (время когда волов отпускают с пашни) рҳәоит (Цәышьҭын шыҟоу ухынҳәы аҩныҟа). Адгьыл ақәаарыхра иадҳәалоу ажәақәеи ажәеицааиракәеи ирзаатгылахьеит аӡәырҩы ҳҵарауаа – абызшәадырҩцәа. Уи иазку атерминологиатә жәар ҭлыжьхьеит аф.ҭҵ.рк., адоцент Е.Ш.Ҭаниа.

Аҵыхәтәан, адгьыл аус адулара иадҳәалоу, ҳажәлар рҟәыӷара иарҿиаз ажәаԥҟақәак: «Адгьыл иазааигәоу аԥсынҵры ицуп», «Адгьыл зымжьо абра изнауеит», «Адгьыл напы адызкыло дхәыданатәуам», «Адгьыл анап пашә ацәымӷуп», «Адгьыл иауҭо узархынҳәуеит», «Адгьыл еиқәаҵәа аҽаҩра шкәакәоуп», «Адгьыл иҵоу ацәеиха иадыруеит», «Анхаҩ бзиа адгьыл иеигәырӷьоит», «Адгьыл ахыхәаҩ ихәлаччоит», «Аҽаҩрашықәс ааԥын иунарбоит», уб.иҵ.

Ишдыру еиԥш, ҳазҭоу 2026 шықәса, атәыла Ахада Б.З.Гәынба иажәалагала ала, «Ақыҭа иашықәсны» ирылаҳәоуп. Ус анакәха, «арҩашқәа ԥсҭаҵагас анаҟәоуқәа шрымоу еиԥш», ҳажәлар

рдац-ԥашә ахьышьаҭарку, рхаҿра еиқәырхагас ирымоу, алҩақ афҩыхаа зхьыршоу архнышьнақәа зхакнаҳау, ҳабдуцәа рхәыштаарақәа ахьеиҿкааз ҳқыҭақәа рырҿиара ахшыҩзышьҭра џьыда аҭахоит. Ақыҭақәа рыцхраара, анхаҩы материалла адгылара иҭара, ҳтәыла аизҳазыӷьараҿы ихадаӡоу хырхарҭоуп, уи атәыла ауаажәлар рсоциалтә ҭагылазаашьа еиӷьызтәуа, аҳәынҭқарра аҿиара иауасхыру аекономика аизырҳара иацхраауа, изырӷәӷәо шьаҿоуп. Инеизакны, ақыҭанхамҩа арҿиара адгылара, атәыла афатә-ажәтә рыла аиқәыршәара анаҩсгьы, амилаҭтә доуҳаи уи иауасхыру ахатәы бызшәеи, иеизҳауа абиԥарақәа рмилаҭтә хаҿра реиқәырхареи рзы акырӡа зҵазкуа зҵаароуп ҵабыргны ҳаамҭазы аԥсҭазаара аҿиара ццакцәарала ахырхарҭа ҿыцқәа анҳаԥнагало аамҭазы.

«Ацәҳар анахыҵуа иахухроуп» ҳәа баша ражәа иаламызт ҳажәлар. Уи ахыхра аҽазктәуп ҩнапыкла, иаамҭоуп.

А. Амзацба

Ииун 1 – Ахәыҷқәа Рыхьчара Жәларбжьаратәи Амш!

АПСНЫМЕДИА
Ареспубликатә ҳәынтқарратә усҳәарҭа «Аҧснымедиа»

gazeta-apsny.info apsnygazeta@mail.ru	*аҭел: +7 (840) 226-15-75 / 226-59-73* *аҭыӡҭыҧ: Аҧсны, Аҟәа ақ, Ажәанба имҩа, 9*	Аредактор хада Ахра АНҚӘАБ

Агазеҭ адҵала иҩым астатиа ахә аредакциа иазшәаӡом. Агазеҭ ахә–20 мааҭ.